

La família Bover, rellotgers de Sant Joan de les Abadeses (1)

Eduard Farré i Olivé

A Catalunya, entre el primer quart del segle XVIII i el primer quart del segle XIX, s'ha constatat l'existència d'un petit focus artesanal, geogràficament molt dispers, dedicat a construir rellotges domèstics de paret. En coneixem de signats i d'anònims; d'aquests últims, però, per les similituds tècniques amb els signats, se n'han pogut establir les procedències i la mà del constructor. A continuació esmentem les poblacions d'on són originaris i el nombre de rellotges que s'han conservat o de què tenim constància: Moià (35), Arenys de Mar (33), Sant Joan de les Abadeses (16), Gironella (15), Manresa (6), Mataró (5), Olot (4), Igualada (2), Vic (1), Centelles (1) i Terrassa (1).

La importància d'aquesta indústria artesana queda palesa si la comparem amb el seu entorn temporal i geogràfic més proper. De la mateixa època, només s'han localitzat tallers a Galícia dedicats a la fabricació de rellotges casolans molt rudimentaris. Cal fer esment, però, que es fabricaven rellotges d'una qualitat molt superior a la cort de Madrid, destinats, lògicament, a una èlite. Dins l'àmbit europeu, el centre rellotger més important per la seva producció l'hem de localitzar a la regió del Jura francès (Morez), on es fabricaven rellotges de bona qualitat, duradors i a un preu assequible. Alguns tallers rellotgers del nostre país, com el de Moià, reberen influències dels rellotges de Morez. Altres tallers fabricaren rellotges de màquina molt més rudimentària, copiant, a una escala reduïda, els rellotges de campanar que ja es construïen des del segle XIV. Ens consta, a més, l'aportació tecnològica que la indústria del ferro, sobretot dels armers, va fer a la construcció dels rellotges, sobretot dels que provenen de Gironella i de Sant Joan de les Abadeses.

L'aspecte extern dels rellotges catalans és tan primitiu i rudimentari que ha provocat alguna confusió a l'hora de datar-los. Així, quan a la dècada dels anys cinquanta, un cèlebre expert anglès va estudiar la rellotgeria catalana, li va ser difícil de creure que aquells rellotges dataven del segle XVIII. La seva primera impressió va ser que dataven de dos segles abans. L'aparença senzilla dels rellotges no és sinònim de mala qualitat, ans al contrari; bona part dels rellotges catalans del segle XVIII encara funcionen a les acaballes del segle XX.

Un tret comú als artesans rellotgers del segle XVIII és que signaven les esferes dels rellotges amb el nom de la vila on tenien establert el seu taller; en alguns casos, a més, hi consta el nom de l'artesà constructor. Així coneixem que a Sant Joan de les Abadeses els rellotges els feia algú de cognom Bover; a Arenys de Mar, Francesc Roca; a Olot, Joan Estorch, i a Moià, Josep Senesteve i Francesc Crusat. També trobem tallers que hi afegien l'any de fabricació del rellotge, com en alguns exemplars d'Arenys de Mar, Manresa, Mataró, Moià, Olot i Centelles. La documentació estudiada, sobretot la consultada en arxius parroquials, ha enriquit notablement alguns aspectes d'aquests artesans. Progressivament, s'han localitzat les procedències geogràfiques dels primers rellotgers, els oficis anteriors o simultanis que havien exercit i la dedicació a aquest ofici d'altres membres de la família.

La família Bover, rellotgers de Sant Joan de les Abadeses (2)
Eduard Farré i Olivé

Els primers estudis sobre la rellotgeria catalana daten dels anys 1950 - 1960.

Els investigadors suposaven que hi havia una estreta relació entre els oficis de rellotger i els artesans de la indústria de les armes de foc. L'estudi de la família Bover de Sant Joan de les Abadeses ha permès, per fi, de relacionar aquestes dues branques artesanies. A més dels rellotges que porten la signatura dels Bover de Sant Joan de les Abadeses i per confirmar amb escreix les referències que la documentació escrita ens ha proporcionat, coneixem l'existència d'almenys dues pistoles, d'impecable factura, amb la mateixa firma "BOVER ST IVAN".

Els primers treballs seriosos sobre aquesta família santjoanina els va realitzar Francesc Fajula l'any 1969. L'article sobre el taller rellotger de Sant Joan de les Abadeses aparegut al diari "ABC" de Luís Montañés el va moure a localitzar en els registres parroquials de Sant Joan de les Abadeses alguns membres de la família Bover. L'estiu passat, però, es va poder completar tot l'arbre genealògic d'aquesta il·lustre família d'artesans i també es van localitzar algunes resolucions del capítol de la Col·legiata referides al rellotge del campanar de l'església del Monestir, on la família Bover surt esmentada. Tota aquesta informació, base de les presents ratlles, enriqueix el coneixement que tenim sobre la implicació d'alguns membres de la família Bover amb l'ofici que tan dignament desenvoluparen.

Resumint els trets principals de la nostra recerca, podem afirmar que els Bover de Sant Joan de les Abadeses procedien de la veïna vila de Ripoll. La inexistència dels registres parroquials de Ripoll, no permet de filar més prim en els orígens ripollesos de la família Bover. Era, doncs, una família de tres germans que, a finals del segle XVI, es dedicaven als tres oficis especialitzats dels armers: Pau Bover era panyetaire; Eudald, canoner, i Joan encepador. Aquest darrer, casat amb Esperança, va tenir tres fills: dos d'ells, Pere i Eudald, fores encepadors. El tercer, Jaume (c. 1700 - a. 1771), consta, indistintament, com a manyà i panyetaire. Aquest Jaume es va casar amb Isabelana Tauler, de Sant Joan de les Abadeses. El matrimoni es traslladà a aquesta vila, on sabem que va exercir de rellotger. A Sant Joan de les Abadeses van néixer els seus dotze fills. D'un d'ells, Joan sabem que fou panyetaire, els dos més grans apareixen en els registres parroquials com a panyetaires i rellotgers: Pere (1742 - 1799) i Jaume (c. 1746 - 1812). Altres fills d'aquest matrimoni van morir de petits i dels que van arribar a adults només n'hem trobat filles. Per tant suposem que aquí acaba la nissaga dels Bover rellotgers.

Si bé la manufactura dels rellotges domèstics a Catalunya fou molt minsa i localitzada, de rellotges de campanar se'n feien arreu, moltes vegades de la mà de ferrers, manyans i serrallers. Els Bover no foren menys. Sabem que el primer rellotge en què va treballar Jaume Bover -marit d'Isabelana- l'any 1774, fou el rellotge del campanar del Monestir, que requeria una reparació. Després de reparat, Jaume Bover va tenir cura del seu manteniment durant deu anys. El 1754, però, el capítol de la Col·legiata li encarregà un nou rellotge, per a la construcció del qual, havia d'utilitzar les peces del que ja existia al campanar. Tipològicament i tècnicament, el rellotge del Monestir construït el 1754, que és el que ha arribat fins els nostres dies, no es pot relacionar amb el que l'abat del Monestir i bisbe de Vic, fra Joan de Peralta, manà construir el 1503. No hi ha cap peça, ni cap senyal, ni cap hipòtesi de funcionament, que ens permeti d'afirmar que les peces que Jaume Bover va utilitzar per construir el nou rellotge fossin de principis del segle XVI. Pertant, i com és normal en molts manaments de visites pastorals, l'ordre del bisbe no va complir-se o, si més no, no tenim prou elements per afirmar que així es va fer. De rellotge al campanar del Monestir n'hi havia, de segur, abans de 1754, però no podem assegurar que alguna peça de l'actual sigui datable al 1503.

La família Bover, rellotgers de Sant Joan de les Abadeses (i 3)
Eduard Farré i Olivé

El rellotge que Jaume Bover construí l'any 1754 és el que es va desmuntar del campanar el 25 d'octubre de 1994. Es va netejar acuradament i el 14 de setembre de 1995 es col·locà a la paret nord de l'església del Monestir. Aquesta màquina ha estat en funcionament des de 1754 fins al mes de gener de 1991, quan va ser substituït per un ordinador que controla els tocs del campanar. Han estat 237 anys de funcionament que li han fet guanyar una merescuda jubilació. L'encertada ubicació ha evitat que un objecte tan lligat a la vila i al Monestir de Sant Joan de les Abadeses hagi caigut en l'oblit i, alhora, continuï aferrat a les pedres que l'han sostingut durant tots aquests anys.

Com prou sabem, el rellotge Bover del campanar del Monestir no donava l'hora visualment. Per tant, no tenia ni esfera i broques. La seva funció consistia a accionar les campanes corresponents cada quart. Fem-ne una breu descripció tècnica. La màquina consta de tres seccions o mecanismes perfectament diferenciats, cadascun d'ells amb un corró de fusta d'on penja un gran pes de pedra. El primer mecanisme porta el pèndol i estableix el ritme de marxa del rellotge i és, per tant, el responsable de la seva precisió. El mecanisme de la marxa acciona cada quart el segon mecanisme, anomenat dels quarts, que és l'encarregat d'accionar el martell de la campana aguda a raó d'una a quatre, campanades, en funció del quart en què ens trobem. En l'últim quart, és a dir, a l'hora en punt, el mecanisme dels quarts acciona o desferma el següent i l'últim mecanisme, que és el de les hores, el qual, al seu torn, colpeja, a través d'un altre martell, la campana de so greu -en el nostre campanar, la campana grossa- i li dóna tantes campanades com correspongui al número de l'hora.

El rellotge de 1754, després d'haver fet sonar unes 100.000 campanades horàries, ara gaudeix d'una posició de respecte i admiració. Encara hi ha llocs que desballesten els rellotges antics. A Sant Joan de les Abadeses, però, gràcies a la voluntat de la Parròquia i dels seus col·laboradors, hi ha el testimoni del bon ofici dels rellotgers catalans del segle XVIII i, concretament, de Jaume Bover, establert a la vila, la ciència del qual fou heretada per dos dels seus fills. A aquests dos rellotgers, Pere i Jaume Bover, atribuïm els setze rellotges que coneixem de Sant Joan de les Abadeses. Tres d'aquests rellotges són al Museu Episcopal de Vic: un, que és complet i signat; un altre, de molt similar però anònim, i l'esfera signada d'un tercer. Els altres tretze es troben en mans de particulars, col·leccionistes, i també n'hem vist en venda en antiquaris.

N'hi ha dos, però, que han pogut tornar a Sant Joan de les Abadeses gràcies al respecte que el veí Gerard Masdeu sent per les coses de la vila i la projecció històrica que representen.